

*д.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,*

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>

Саричева М.В.,

здобувач вищої освіти,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8679-7742>

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне функціонування будь-якого підприємства в умовах ринкової економіки неможливе без створення цілісної та збалансованої системи забезпечення його економічної безпеки. У сучасному світі, де зростає динаміка змін, посилюється конкуренція, а вплив глобалізаційних процесів охоплює всі сфери господарської діяльності, підприємства дедалі частіше стикаються з необхідністю захисту власних інтересів від різноманітних загроз і ризиків. Саме тому поняття економічної безпеки та формування системи її забезпечення набувають особливого теоретичного і практичного значення.

Проблематика організації та управління системою економічної безпеки підприємств є предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, Лезіна А. [1] розглядає еволюцію та зміст дефініції «економічна безпека підприємства», акцентуючи увагу на зміні підходів до її трактування в умовах трансформаційної економіки. Штангрет А. М. та Пушак Г. І. [2] досліджують теоретичні аспекти формування потенціалу забезпечення економічної безпеки підприємства, визначаючи його як ключову передумову стабільного розвитку суб'єктів господарювання. Замлинський В. А., Волошина О. В. та

Степаненко С. В. [3] аналізують взаємозв'язок облікової політики й економічної безпеки, обґрунтовуючи роль облікових рішень у системі управління підприємством. У свою чергу, Мурзабулатова О. В. та Сукнов О. М. [4] досліджують сучасні тенденції інноваційного розвитку підприємств в умовах економічної нестабільності, що безпосередньо впливає на рівень їх економічної безпеки.

Особливості забезпечення економічної безпеки України в умовах воєнного стану розкриває Соколов О. [5], підкреслюючи важливість стратегічного підходу до захисту економічних інтересів держави та бізнесу. Миколенко І. Г. [6] аналізує інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств, визначаючи його структурні елементи та напрями вдосконалення. Фісуненко П. А., Вечеров В. Т. і Булеєв Ю. С. [7] розглядають структуру й основні складові системи економічної безпеки підприємства, враховуючи вплив трансформаційних перетворень на їхню ефективність.

Мельник В. І. [8] визначає основні функції та властивості системи економічної безпеки, а Білецький І., Кондратенко Н. та Рудченко О. [9] досліджують функціональні складові управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання, наголошуючи на взаємозалежності фінансових і організаційних чинників. Пігуль Н. Г. та Пігуль Є. І. [11] зосереджують увагу на сутності економічної безпеки держави та актуальних загрозах її забезпеченню в сучасних умовах. Полозова Т. В. [12], розглядає особливості управління стратегічним розвитком підприємств енергетичного ринку України, акцентуючи на важливості безпекової складової у процесі відновлення галузі.

Розгляд поняття системи забезпечення економічної безпеки підприємства є необхідною передумовою для формування глибокого розуміння сутності економічної безпеки як складної багаторівневої категорії. Аналіз її змісту дозволяє визначити ключові елементи, завдання та принципи функціонування

системи, а також окреслити напрями подальшого вдосконалення механізмів управління безпекою підприємства в умовах сучасних викликів і ризиків.

У контексті дослідження системи економічної безпеки важливо звернутися до її базового змісту, оскільки саме понятійна основа визначає подальший напрямок аналізу та практичного застосування. У науковій літературі наголошується, що безпека є категорією, яка виходить за межі лише економічного чи виробничого виміру, адже вона охоплює питання контролю над ситуацією, стабільності та здатності до розвитку. Як зазначила в своїй роботі Лезіна А.: «Термін «безпека» носить комплексний характер, оскільки застосовується в різних науках. В економічній теорії відрізняються кілька видів безпеки в залежності від сфери та напрямів діяльності. Отже, застосування системного підходу до вивчення сутності економічної безпеки підприємства зумовлює необхідність розгляду її як підсистеми вищого рівня» [1].

Важливим є також конкретизація економічної безпеки як окремої категорії, що тісно пов'язана з ефективністю управління ресурсами та адаптивністю підприємства до умов ринкового середовища. Сучасні підходи до її визначення акцентують на багатофакторності та необхідності комплексного врахування внутрішніх і зовнішніх загроз. Економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, спрямована на ефективне використання наявних ресурсів і ринкових можливостей, гарантування стійкості та захист від негативних чинників, реалізацію інтересів за умов сталого соціального й економічного розвитку [2].

У науковій літературі поняття «економічна безпека підприємства» трактується по-різному, проте всі визначення сходяться в одному: йдеться про здатність підприємства протистояти негативному впливу дестабілізуючих факторів та зберігати стабільність функціонування в умовах невизначеності. Це означає, що економічна безпека є не статичним станом, а динамічним процесом, який потребує постійного вдосконалення, аналізу та моніторингу. Відповідно, система її забезпечення виступає важливим інструментом

управління, що поєднує методи прогнозування, оцінки ризиків, планування та контролю.

Економічна безпека не є самоціллю, а виступає важливим інструментом для досягнення головної стратегічної мети підприємства. Замлинський В. А., Волошина О. В. та Степаненко С. В. зазначали: «Економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, тож своєчасне виявлення та запобігання загрозам є одним з головних завдань ефективного управління» [3]. У цьому контексті економічна безпека постає як базисна умова реалізації мети, оскільки саме вона створює передумови для стабільного функціонування підприємства, ефективного використання ресурсів та формування конкурентних переваг. Прибутковість підприємства безпосередньо залежить від рівня захищеності його внутрішніх процесів та здатності оперативного адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Забезпечення належного рівня економічної безпеки дозволяє не лише уникати значних фінансових втрат, а й розширювати можливості для інвестицій, інноваційного розвитку та виходу на нові ринки. Вона виконує функцію стабілізатора господарської діяльності, адже дозволяє підприємству зменшити вплив ризиків, контролювати витрати та прогнозувати результати у довгостроковій перспективі. Мета економічної безпеки полягає не лише у збереженні існуючих позицій, а й у створенні потенціалу для майбутнього зростання, що є особливо актуальним в умовах динамічних змін сучасного ринку.

Сучасні тенденції розвитку економіки свідчать про те, що питання забезпечення економічної безпеки підприємства набувають усе більшої актуальності. Постійні зміни ринкової кон'юнктури, зростання конкуренції та поява нових викликів змушують підприємства шукати дієві механізми захисту та адаптації. При цьому ключове значення має комплексність та системність у формуванні підходів до безпеки, адже лише інтеграція усіх її складових здатна гарантувати довготривалу стабільність і стійкість організації.

У змісті сучасних економічних викликів особливої ваги набуває питання інноваційного розвитку як ключового чинника зміцнення економічної безпеки підприємства. В умовах цифровізації, автоматизації та швидкої зміни технологічних стандартів саме здатність підприємства впроваджувати нові рішення, адаптуватися до ринкових трансформацій і розвивати власний потенціал визначає рівень його конкурентоспроможності. Як визначають Мурзабулатова О. В. і Сукнов О. М., «Сучасні трансформації в економічному та цифровому розвитку характеризуються швидким технологічним прогресом, у якому інноваційний розвиток підприємств є підґрунтям забезпечення їхньої конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі» [4]. Саме тому забезпечення економічної безпеки на рівні підприємства неможливе без стратегічного орієнтиру на інновації, модернізацію основних засобів і вдосконалення управлінських процесів, що створює фундамент для стабільності не лише окремих суб'єктів господарювання, а й національної економіки загалом.

Економічна безпека національної економіки є невід'ємним атрибутом суверенітету, територіальної цілісності та незалежності будь-якої держави, а побудова ефективної системи безпеки дозволяє забезпечити її сталий соціально-економічний розвиток [5]. Таким чином, економічна безпека підприємства виступає невід'ємною складовою загальної системи національної безпеки, оскільки саме стабільність та ефективність роботи окремих суб'єктів господарювання формують основу економічної стійкості держави. Відповідно, забезпечення економічної безпеки на макрорівні неможливе без чіткої та збалансованої системи її реалізації на мікрорівні. Тобто, щоб досягти цілісності у формуванні системи економічної безпеки, необхідним є визначення її структурних компонентів, адже саме вони дають змогу окреслити основні напрями управлінської діяльності у сфері захисту підприємства.

Функціональні складові системи економічної безпеки подані на рис. 1.

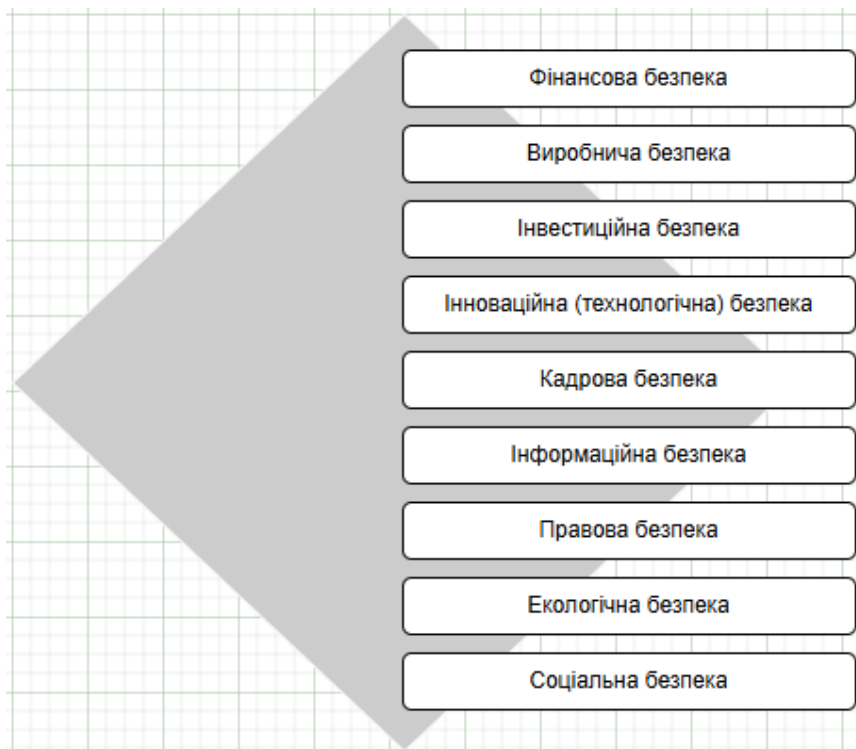

Рисунок 1 – Функціональні складові системи економічної безпеки

Джерело: сформовано авторами за [6-9]

Передусім ключове місце у системі посідає фінансова безпека, адже саме вона забезпечує стабільність грошових потоків, достатність фінансових ресурсів і стійкість до негативних коливань зовнішнього середовища. Водночас важливу роль відіграє виробнича безпека, яка пов'язана з безперервністю виробничих процесів, підтриманням належного технічного рівня та забезпеченням високої якості продукції.

Тісно пов'язаною з цими елементами виступає інвестиційна безпека, адже без можливості залучати й ефективно використовувати інвестиційні ресурси підприємство втрачає перспективи розвитку та інноваційного оновлення. Саме з цим тісно корелює інноваційна або технологічна безпека, яка визначає здатність підприємства впроваджувати новітні технології, зберігати науково-технічний потенціал та підтримувати конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Важливо зазначити, що серед елементів економічної безпеки особливе значення посідає кадрова безпека, оскільки саме людський фактор відіграє

ключову роль у забезпеченні стабільності та продуктивності організації. Людський фактор є основою будь-якої діяльності. Формування професійного колективу, його стабільність і розвиток, а також створення умов для ефективної праці забезпечують підприємству стійкість до внутрішніх ризиків [10].

Паралельно з цим важливою складовою виступає інформаційна безпека, яка покликана захищати конфіденційну та комерційно важливу інформацію, а також забезпечувати якісне інформаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень.

Окрему увагу слід приділити правовій безпеці, що гарантує дотримання чинного законодавства, захист прав та інтересів підприємства в правовому полі й мінімізацію ризиків, пов'язаних із юридичними суперечками. Важливим доповненням є екологічна безпека, адже сучасні умови господарювання вимагають відповідального ставлення до довкілля та дотримання природоохоронних стандартів. Завдяки цьому підприємство зменшує ризики санкцій і водночас формує позитивний імідж у суспільстві.

Завершальним елементом виступає соціальна безпека, яка забезпечує захищеність працівників, формує сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі та підтримує репутацію підприємства серед партнерів і громадськості. Сукупність цих складових створює багаторівневу систему, здатну не лише нейтралізувати ризики, а й забезпечити сталий розвиток підприємства в умовах динамічного ринкового середовища.

Важливою рисою системи економічної безпеки є її інтегрований характер, що забезпечує комплексний підхід до аналізу зовнішніх і внутрішніх ризиків та вироблення ефективних управлінських рішень.

Пігуль Н. Г. та Пігуль Є. І. в своїй роботі писали, що «Сучасні економічні реалії чітко демонструють, що перспективи, темпи та загальний напрямок соціально-економічного розвитку національної економіки значною мірою залежать від рівня економічної безпеки держави» [11].

Узагальнюючи результати дослідження сутності та змісту поняття системи забезпечення економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що дана категорія є ключовою для стабільного функціонування й стратегічного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання. Вона поєднує у собі як теоретичні підходи до розуміння природи економічної безпеки, так і практичні механізми її організації та управління. Аналіз показав, що економічна безпека підприємства має багатовимірний характер і включає фінансові, виробничі, кадрові, правові, інформаційні та інші складові, кожна з яких відіграє важливу роль у формуванні стійкості до внутрішніх і зовнішніх загроз.

Система забезпечення економічної безпеки повинна розглядатися не як разова сукупність заходів, а як постійно діючий, динамічний процес, спрямований на своєчасне виявлення ризиків, запобігання негативним наслідкам та створення умов для ефективного використання потенціалу підприємства. Вона має інтегрований характер, оскільки передбачає поєднання організаційних, управлінських, аналітичних та контрольних інструментів, які у взаємодії дозволяють забезпечити комплексний захист інтересів підприємства.

Особливого значення набуває той факт, що економічна безпека є не лише механізмом протидії загрозам, а й основою для формування конкурентних переваг, інвестиційної привабливості та довгострокової ефективності. Це означає, що управління системою економічної безпеки має бути інтегрованим у загальну стратегію розвитку підприємства, забезпечуючи його адаптацію до мінливих умов ринкового середовища.

Таким чином, поняття системи забезпечення економічної безпеки підприємства охоплює широкий спектр економічних, організаційних і соціальних аспектів, які в комплексі формують стабільність і перспективність діяльності. Його дослідження дозволяє закласти методологічну основу для подальшого аналізу загроз, ризиків і механізмів управління безпекою, а також

для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення управлінських рішень у сфері економічної безпеки.

Підсумовуючи розгляд теоретичних аспектів управління системою забезпечення економічної безпеки підприємства, слід зазначити, що дана категорія є складною, багатогранною та багаторівневою. Вона інтегрує у собі економічні, організаційні, правові, соціальні та управлінські елементи, які у взаємодії формують цілісний механізм стабільності та стійкого розвитку підприємства. Економічна безпека розглядається не лише як стан захищеності від загроз, а й як стратегічний ресурс, що визначає конкурентоспроможність і перспективи розвитку бізнесу в умовах динамічного та непередбачуваного середовища.

Аналіз наукових підходів дозволив встановити, що управління економічною безпекою підприємства базується на поєднанні превентивних і реактивних заходів. З одного боку, це ідентифікація та моніторинг ризиків, аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, формування системи захисних інструментів. З іншого – своєчасне реагування на вже наявні проблеми, адаптація до змін ринкових умов та оптимізація внутрішніх процесів. Особлива увага приділяється кадровій, фінансовій, інформаційній та інноваційній складовим, оскільки саме вони формують основу стійкості підприємства та створюють передумови для ефективного функціонування в довгостроковій перспективі.

Дослідження теоретичних засад дало змогу усвідомити, що економічна безпека є не стільки окремим напрямом діяльності, скільки всеохоплюючою характеристикою підприємства, що відображає його здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам. У цьому контексті вагомим стає розуміння економічної безпеки як інтегрованої категорії, яка поєднує в собі елементи управління ризиками, стратегічного планування, організаційної культури та забезпечення конкурентних переваг. Саме тому значну увагу слід приділяти формуванню єдиної концепції економічної безпеки, яка враховує галузеву

специфіку, масштаби діяльності підприємства та особливості його ресурсного потенціалу.

Важливим є те, що ефективна система управління економічною безпекою можлива лише за умови комплексного та системного підходу. Вона повинна включати чітко сформовану стратегію, яка враховує як поточні потреби, так і майбутні виклики, а також тактику оперативного управління, спрямовану на мінімізацію негативного впливу загроз. Управлінський аспект у цьому контексті передбачає раціональне використання ресурсів, побудову дієвих комунікацій та створення механізмів контролю, що дозволяють своєчасно виявляти й усувати потенційні проблеми.

У сучасних умовах, коли енергетичний сектор України зазнає значних викликів, питання ефективного управління економічною безпекою набуває не лише теоретичного, а й практичного значення. Стійкість енергетичних підприємств безпосередньо залежить від здатності адаптувати систему управління до кризових обставин, забезпечити безперервність роботи та збереження стратегічного потенціалу галузі. Саме тому важливо враховувати актуальні обставини, у яких функціонує енергетика країни. Для успішної реалізації стратегічних заходів щодо розвитку підприємств енергетичної галузі на сьогодні доцільно здійснювати моніторинг стану енергетики в період військових дій. Повноцінне відновлення енергетичного сектору не можливе за тих умов безпекової ситуації, які є на сьогодні в державі [12, 13].

Отже, теоретичні основи управління системою забезпечення економічної безпеки дають змогу сформулювати цілісне уявлення про сутність цієї категорії, її структурні елементи та ключові функції. Усвідомлення важливості економічної безпеки як стратегічного ресурсу дозволяє підприємствам не лише захищатися від негативних факторів, а й створювати фундамент для сталого розвитку, підвищення ефективності діяльності та зміцнення конкурентних позицій на ринку. У майбутніх дослідженнях особливу увагу доцільно приділяти пошуку нових інструментів і методів управління, здатних адекватно реагувати на

виклики сучасної економіки, а також інтеграції цифрових технологій у процеси забезпечення економічної безпеки. Саме це відкриває нові можливості для підвищення результативності управлінських рішень і формування довгострокової стійкості підприємств.

Перелік джерел посилання

1. Лезіна А. Генеза розвитку дефініції «економічна безпека підприємства». *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 49. С. 101-106. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-16>.

2. Штангрет А. М., Пушак Г. І. Потенціал забезпечення економічної безпеки підприємства: теоретичні аспекти. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 3. С. 127-129. <http://www.evd-journal.org/download/2014/2014-3/20-Shtanget.pdf>.

3. Замлинський В. А., Волошина О. В., Степаненко С. В. Облікова Політика і економічна безпека в системі управління підприємством. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. № 1. С. 56-61. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-9>.

4. Мурзабулатова О. В., Сукнов О. М. Сучасні тенденції інноваційного розвитку підприємств в умовах економічної нестабільності. *Науковий вісник Полісся*. 2024. № 2. С. 237-247. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-237-247](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-237-247).

5. Соколов О. Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 86. С. 277-281. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.41>.

6. Миколенко І. Г. Інституціональний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. № 1. С. 12-16. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-1>.

7. Фісуненко П. А., Вечеров В. Т., Булеєв Ю. С. Структура і складові системи економічної безпеки підприємства: вплив трансформаційних

перетворень. *Бізнес Інформ.* 2024. № 10. С. 322-331. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-322-331>.

8. Мельник В. І. Система економічної безпеки: функції та властивості. *Право і суспільство.* 2024. № 4. С. 30-36. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.5>.

9. Білецький І., Кондратенко Н., Рудченко О. Функціональні складові управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання. *Development Service Industry Management.* 2024. № 4. С. 43-49. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(7\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(7)).

10. Власенко Т. А., Степаненко С. В. Лідерство та мотивація підприємця в сучасних умовах. *Причорноморські економічні студії.* 2023. Випуск №79. С. 75-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-10>.

11. Пігуль Н. Г., Пігуль Є. І. Економічна безпека держави: сутність та актуальні загрози. *Бізнес Інформ.* 2024. № 7. С. 6-13. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-6-13>.

12. Полозова Т. В. Управління стратегічним розвитком підприємств енергетичного ринку України. *Український журнал прикладної економіки та техніки.* 2024. № 1. С. 162-168. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-27>.

13. Polozova T., Stepanenko S., Murzabulatova O., Ponomarov S. Specific of the creation and functioning of the financial and economic security system of business entities. *Український журнал прикладної економіки та техніки.* 2023. Том 8. № 3. С. 70-77. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-10>.